

Universele waarden? 'Nou nee', zegt China

Waar Europa vrijheid, gelijkheid en broederschap hoog in het vaandel heeft, denken Chinezen meer aan harmonie en hiërarchie als kernwaarden voor een goede samenleving. Hoog tijd om een brug te slaan tussen de westerse individuele rechten en China's collectieve verantwoordelijkheden.

door Ardi Bouwers De auteur is directeur van China Circle, een adviesbureau dat zich richt op communicatie met en over China. Ze heeft in Leiden en Nanjing sinologie gestudeerd en is auteur van *Cirkels en rechte lijnen. Communicatie tussen Chinezen en Nederlanders*.

Zijn de rechten waar de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens over spreekt inderdaad universeel? Nou nee, is de mening van het steeds assertiever opererende China van de huidige Chinese leider Xi Jinping. Die Universele Verklaring kwam tot stand na de Tweede Wereldoorlog, toen China nog uitermate zwak was en weinig inbreng had. De Chinezen zien de Verklaring en de daarop aansluitende Verdragen van burgerlijke en politieke rechten en van economische, sociale en culturele rechten nu dan ook als 'overwinnaarsrecht'. De westerse landen bepaalden de spelregels voor de hele wereld. China tekende indertijd de internationale verdragen wel, maar onderstreept al jaren dat het recht op 'een dak boven het hoofd' en 'voldoende voedsel' voor de eigen bevolking veel belangrijker is dan individuele politieke rechten.

Typisch westers

Bovendien benadrukken de Chinese autoriteiten steeds vaker dat er ook sprake is van verschillende waardesystemen. De nadruk op individuele rechten zou typisch westers zijn, terwijl China vanouds meer gericht is op het collectief. En tegenover de nadruk op rechten stelt China het belang van verantwoordelijkheden. Met dat laatste hebben ze een punt. In de huidige tijd – vooral als gevolg van de klimaatcrisis – wordt ook in het Westen vaker gesproken over verantwoordelijkheden. Voor een leefbare wereld, ter voorkoming van watertekorten of juist om onze voeten droog te houden bij een stijging van de zeespiegel: in al die gevallen is collectieve actie noodzakelijk.

Niet alleen op politiek vlak was China niet te spreken over de westerse dominantie; ook op internationaal economisch vlak ontstond wrijving. Het voorzitterschap en de stemverhouding binnen de Wereldbank en het IMF werden midden vorige eeuw verdeeld in het voordeel van de VS en Europa. Toen China daar in de jaren nul van deze eeuw bezwaar tegen maakte, werden voorstellen geblokkeerd om te komen tot een herverdeling die meer recht deed aan de grootte van de Chinese economische macht. China's oplossing?

Beijing zette een eigen internationale bank op, de Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB), waar zich vervolgens ook veel westerse landen bij aansloten.

China spreidt grote ambitie tentoon – met plannen als *Made in China 2025* om een hightechindustrie te ontwikkelen, aangevuld met het expliciete doel om in 2030 wereldleider te worden op het gebied van artificial intelligence – om uiteindelijk, in 2049, als de Volksrepubliek China honderd jaar bestaat, de ‘Grote Wederopstanding’ te voltooien als dominante macht in de wereld.

Hoe om te gaan met dat opkomende en zelfbewuste China? Het simpelweg negeren van de wensen van Beijing, het kweken van angst voor ‘het gele gevaar’ of het met handschoenen aanpakken om Beijing vooral niet voor het hoofd te stoten, lijken stuk voor stuk weinig productief of ronduit defensief. Om werkelijk een antwoord te kunnen formuleren, moeten wij in Nederland en Europa veel beter weten waar we zelf voor staan, wat onze kernwaarden zijn, waar wij bereid voor zijn te vechten.

Democratie en meritocratie

Als we spreken over politieke waarden, dan denken wij in Nederland bijvoorbeeld aan de leus van de Franse Revolutie: ‘Vrijheid, gelijkheid en broederschap.’ Of aan het credo van Den Haag als hoofdstad van internationaal recht: ‘Vrede en recht.’ Ook ‘democratie’ en ‘rechtsstaat’ worden veel genoemd als je Nederlanders vraagt naar kernwaarden. Als je Chinezen vraagt om hun politieke kernwaarden te formuleren, dan komen er andere termen op, namelijk ‘harmonie’ en ‘hiërarchie’. Toch noemen ook Chinezen ‘rechtvaardigheid’, een confucianistisch kernbegrip. Sommigen laten niet na te wijzen op de nadelen van democratie – fijntjes refererend aan de verkiezing van Donald Trump in de VS en het brexitreferendum in het Verenigd Koninkrijk – en op de voordelen van het Chinese systeem: een meritocratie waarin de *best and brightest* via de hiërarchie van de Communistische Partij van China opklimmen. Misschien kan het idee van een meritocratie hier nog aantrekkingskracht hebben, maar het autocratische karakter van het Chinese systeem is voor de meeste Nederlanders onacceptabel.

De huidige tijd biedt kansen om een brug te slaan tussen beide waardesystemen. De digitale transformatie en de urgentie van de klimaatcrisis zijn issues die ook in China spelen. Of we het willen of niet, de wederzijdse afhankelijkheden nemen toe, en daarmee ook de noodzaak om samen aan oplossingen te werken. Het idee van de superioriteit van westerse waarden is daarbij niet behulpzaam. We moeten aanvaarden dat het geopolitieke landschap met de opkomst van China – en ook India – ingrijpend is veranderd sinds het midden van de vorige eeuw. De tijd is rijp voor het ontwikkelen van een nieuw vocabulaire, waarin naast nadruk op individuele rechten ook ruimte is voor collectieve verantwoordelijkheden. Het begrip ‘rechtvaardigheid’, dat ook onder Chinezen sterk ontwikkeld is, kan daarbij een uitgangspunt vormen.

*Rechtvaardigheid is een
confucianistisch kernbegrip*